

Ks. Prof. Stanisław Kowalczyk
Katolicki Uniwersytet Lubelski

JAN PAWEŁ II A POLONIA

Specyfiką pasterskiego posługiwania Jana Pawła II jest to, iż realizuje powołanie Papieża - pielgrzyma. Na trasie jego podróży znajdują się liczne społeczności polskie, z którymi się spotyka. Wpływ obecnego pontyfikatu na środowiska emigracyjno-polonijne jest niewątpliwy i wielopłaszczyznowy. Wynika to z kilku racji. Przede wszystkim każdy papież jest najwyższym moralnym autorytetem świata, w znacznej mierze jego sumieniem i przewodnikiem. Następca św. Piotra dla katolików, a przeważająca większość Polaków należy do Kościoła katolickiego, jest najwyższym autorytetem również religijnym i ideowym. Obecność Polaka, byłego arcybiskupa Krakowa, w Watykanie jest wydarzeniem historycznym. Już sam fakt, iż on tam jest - oddziałuje na kraj i Polonię. Papież jest pasterzem i nauczycielem całego Kościoła, jego misja jest uniwersalna. Dotyczy to oczywiście także Jana Pawła II. Nie ukrywa on jednak nigdy faktu, że jest synem narodu żyjącego nad Wisłą. Po objęciu swego urzędu w październiku 1978 r. nazwał siebie emigrantem, który rozumie kondycje innych emigrantów. Jest on nazywany Ojcem emigrantów. Dlatego można Jana Pawła II nazwać także Ojcem Polonii świata. Jego unikalna rola, jaką spełnia w odniesieniu do społeczności polskiej żyjącej poza krajem, realizuje się w następujących płaszczyznach: religijno-duszpasterskiej, moralno-formacyjnej, narodowo-patriotycznej, historyczno-kulturowej, upodmiotowującej, aktywizującej oraz integracyjnej.

Pierwszą i podstawową funkcją katechezy Jana Pawła II, adresowanej do Polonii jest funkcja religijno-pastoralna. Jej przewodnim motywem jest stwierdzenie, że Chrystus jest Drogą, Prawdą i Życiem. Papież wzywa Polaków do kontynuacji życia wiary, nadziei i miłości w nowych warunkach ekonomiczno-społecznych i polityczno-państwowych. Katecheza papieska zachęca do pogłębionego życia religijnego i wewnątrz-moralnej dojrzałości. Papież wskazuje na podstawowe rysy polskiej religijności: chrystocentryzm, maryjność, łączność z Kościołem i Stolicą Apostolską, kultywowanie życia eucharystycznego, łączenie liturgii z nabożeństwami paraliturgicznymi. Polskość jest ukazywana jako duchowe dziedzictwo krzyża, stąd tak wielka rola egzystencjalna i społeczna cierpienia. Jan Paweł II przestrzega środowiska polonijne przed niebezpieczeństwami sekularyzmu, neopoganizmu i rozejścia się wiary i codziennego życia. W katechezie papieskiej częsty jest postulat potrzeby apostołstwa Polaków w kraju osiedlenia. Towarzyszy temu zachęta, aby byli darem polskiego Kościoła dla Kościoła miejscowego. Ich wierność Chrystusowi ma stanowić twórczy wkład w kulturę tego kraju, który ich gościnnie przyjął. Życie religijne jest niemożliwe bez polskiego duszpasterstwa, dlatego papież tak często spotyka się z duchowieństwem pracującym wśród Polonii.

Kardynał Karol Wojtyła, będąc profesorem w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, kierował katedrą etyki. Nic więc dziwnego, że jako najwyższy pasterz Kościoła tak mocno akcentuje potrzebę chrześcijańskiego etosu w życiu Polaków żyjących poza krajem. Niebezpieczeństwa moralne, na jakie oni napotykają, są liczne. Jest m.in. oddalenie od kraju, często rozłąka - choćby czasowa - z

bliskimi, materializm praktyczny i bezideowość niektórych kręgów bogatych społeczeństw Zachodu, częsty permisywizm moralny. Przedmiotem katechezy papieskiej, skierowanej do Polonii, jest przede wszystkim problematyka małżeństwa i rodziny. Uwypuklona jest wielosektorowa funkcja chrześcijańskiej rodziny: religijna, wychowawczo-formacyjna, narodowa, oświatowo-kulturowa. Rodzina moralnie zdrowa oraz trwała jest silna Bogiem. Ona jest miejscem duchowej formacji człowieka, zarazem zaś terenem przekazu wartości moralnych i narodowych. Odpowiedzialność rodziców za wychowanie dzieci jest częstym wątkiem pastoralnych refleksji papieża. W swej katechezie wielokrotnie podejmuje on również problem etyki pracy, dzięki której Polacy wpisują się w ekonomiczno- społeczny rozwój kraju osiedlenia. Inne tematy to m.in.: potrzeba praktykowania miłości w życiu codziennym, praktykowania wzajemnej życzliwości, zrozumienia, tolerancji, wytrwałości, poszanowania swej osobistej i narodowej godności.

W papieskiej katechezie ustawicznie obecny motyw narodowo-patriotyczny. Uniwersalizm misji papieskiej, jaką pełni Jan Paweł II, nie narusza w niczym jego żarliwej miłości do polskiej ojczyzny. Tę postawę pragnie on przekazać wszystkim swoim rodakom, jakich napotyka na drodze apostołskich pielgrzymek. Dlatego przestrzega przed duchowym wykorzeniem emigrantów. Ich fizyczne oddalenie od ojczyzny nie może być równoznaczne z oderwaniem się od narodowych korzeni, które znajdują się nad Wisłą. W przemówieniu do Emigracji w Anglii Jan Paweł II stwierdził, że jest ona "Żywą częścią Polski, która nawet wyrwana z ojczystej gleby, nie przestaje być sobą". Polonia może i powinna więc kultywować te duchowe wartości, które wywodzą się z tradycji sięgającej Św. Wojciecha i św. Stanisława biskupa. Polska na swój sposób może być obecna także poza Polską.

Papież, podczas spotkań ze środowiskami polonijnymi, zachęcał do kultywowania języka polskiego, śpiewu, muzyki i tańca, tradycji i obyczajowości. Same spotkania odbywają się w języku polskim, podobnie jak towarzysząca im modlitwa - włącznie ze Mszą świętą. Już sam ten fakt przyczynia się do renesansu znajomości i używalności języka polskiego wśród polskich emigrantów. Jan Paweł II jest jednak świadomy, że kolejne generacje środowisk polonijnych tracą znajomość czynną języka polskiego. Nie musi to być równoznaczne z utratą świadomości polskiego rodowodu. O tożsamości narodowej Polonii decydują dwa istotne czynniki: więź z polską kulturą i solidaryzowanie się z chrześcijaństwem. One stanowią dobro wspólne Polaków żyjących w kraju i poza jego granicami. Zresztą rodowód Polonii nie zawsze jest imigracyjny, często dobitnym przykładem są Polacy żyjący dziś na terenie ZSRR (nigdy nie emigrowali z Polski). Przemówienia papieża, adresowane do Polonii, ciągle apelują o zachowanie duchowej łączności z tym, co przez wieki kształtowało polskość: kulturę i katolicyzmem.

Katecheza Jana Pawła II, skierowana do środowisk emigracyjno-polonijnych, zawiera elementy historyczne, tj. odsyłacze do tysiącletniej historii polskiego narodu. Historia Polski jest ujmowana w dwu sensach: jako historia kraju nad Wisłą oraz jako historia Polaków żyjących poza krajem. Ojciec św. często nawiązuje do historii Polski: jej etapów radosnych i bolesnych, postaci świętych i narodowych bohaterów, miejsc szczególnie znaczących w dziejach narodu (Gniezno, Kraków, Warszawa, Częstochowa). Mówi również o potrzebie znajomości narodowej przeszłości, zwłaszcza w kręgach polonijnej młodzieży, która nie może czuć się wykorzeniona. Jan Paweł II, odwiedzając kolejne kontynenty i kraje, wielokrotnie nawiązuje do działań Polaków wpisanych w

ich historię: żołnierzy walczących o wyzwolenie danego kraju (Monte Cassino, Narwik), odkrywców i uczonych (Australia, Chile), artystów, rolników i robotników (Brazylia, USA). Sylwetki Polaków stały się w ten sposób trwałym elementem historii określonego kraju, przyczyniali się bowiem do jego wolności, wielkości, dobrobytu.

Elementem papieskiej katechezy, adresowanej do Polonii świata, jest zalecenie kultywowania polskiej kultury. We wspomnianym przemówieniu do społeczności polskiej w Anglii mówił: "Kultura polska jest dobrem, na którym opiera się życie duchowe Polaków. Ona wyodrębnia nas jako naród. Ona stanowi o nas przez cały ciąg dziejów. Stanowi bardziej niż siła materialna. Bardziej nawet niż granice polityczne". Kultura polska jest jedna: w kraju i poza nim, dlatego niezbędna jest duchowa więź Polonii z narodem żyjącym w kraju. Wszyscy Polacy współtworzą kulturę naukową, techniczną, artystyczną, humanistyczną, moralną, religijną. Papież zachęca zdecydowanie do podtrzymywania osobistych i rodzinnych kontaktów Polonii z rodakami żyjącymi nad Wisłą. Ostatnia fala emigracji, jak wiadomo, obejmuje w znacznej mierze ludzi młodych i wykształconych. Ta właśnie Polonia ma do spełnienia szczególną rolę dwukierunkowej transmisji: upowszechniania kultury polskiej w krajach osiedlenia, zarazem zaś przekazu zdobyczy kultury naukowo-technicznej do Polski.

Obecny Papież, tak przez swą osobowość, postawę i deklaracje jak i nauczanie, wpłynął w decydujący sposób na upodmiotowienie zarówno Polski jak i Polonii. Wybór Polaka - arcybiskupa Krakowa na Stolicę Piotrową, a następnie jego wielokierunkowa ożywiona działalność, wyraźnie zdynamizowały świadomość narodową środowisk polonijnych. Polacy, dawniej czujący się niejednokrotnie obywatelami drugiej klasy krajów, poczuli się dumni ze swych narodowych korzeni. Polonia w coraz większym stopniu zaczęła być dostrzegana i dowartościowywana w wielu krajach choć nie zawsze jeszcze adekwatnie - chociażby do jej liczebności. Wydaje się zresztą, że niektóre polonijne środowiska nie dyskontują w wystarczającym stopniu fakt "polskiego" pontyfikatu, oczekując pasywnie zbyt wielu rzeczy od Papieża. Jest jednak faktem, iż Jan Paweł II w istotny sposób przyczynił się do upodmiotowienia Polonii: społecznego, kulturowego, ideowego, a nawet politycznego.

Charakteryzując rolę Papieża wobec Polonii świata, nie sposób pominąć jego funkcji inspirująco-aktywizującej. Ujawnia się to w różnych dziedzinach życia polonijnych środowisk: duszpasterskim charytatywnym, wychowawczo-pedagogicznym, organizacyjnym, naukowo-kulturowym itd. Liczne pielgrzymki Papieża są okazją do osobistych spotkań z Polakami i ich duszpasterzami. Dlatego uczestnikiem podróży papieskich jest często ks. bp Szczepan Wesoły, kierujący z ramienia ks. Prymasa J. Glempa Centralnym Ośrodkiem Duszpasterstwa Emigracji w Rzymie. On właśnie prezentuje zwykle polską społeczność danego kraju: jej historię, potrzeby duchowe, trudności, osiągnięcia. Obecny pontyfikat przyczynił się do zdynamizowania wielu polonijnych organizacji, m.in. młodzieżowych (harcerstwo, zespoły śpiewacze). W ostatnim dziesięcioleciu nastąpiło również ożywienie nauczania języka polskiego przy parafiach polonijnych. W wielu krajach świata funkcjonują liczne instytucje związane z osobą Jana Pawła II: szkoły polonijne różnych szczebli, biblioteki, muzea, archiwa, domy starości, szpitale, fundacje do wspomagania nauki i kultury. Wiele centralnych instytucji polonijnych powstało na terenie Rzymu. Są to m.in.: Fundacja imienia Jana Pawła II, Dom Polski, Ośrodek Duszpasterski Corda Cordi,

Polski Instytut Kultury religijnej, Uniwersytet Polonii Świata. Nowe instytucje polonijne, noszące imię obecnego Ojca Świętego, powstały również w krajach Europy zachodniej, Australii, USA, Kanadzie i Ameryce Południowej.

Ważnym elementem pontyfikatu Jana Pawła II jest funkcja integracyjna środowisk emigracyjno-polonijnych. Realizuje się ona w dwojakim wymiarze: wewnętrzno-polonijnym i zewnętrzno-państwowym. W pierwszym wypadku chodzi o integrację samych środowisk polskich poszczególnych krajów. Polonia jest wewnętrznie podzielona, co związane jest z kolejnymi falami emigracji, m.in. przedwojennej, wojennej i powojennej posolidarnościowej. Otóż Papież jest najwyższym moralnym autorytetem dla wszystkich Polaków: w kraju i poza jego granicami, co w istotny sposób przyczynia się do ich wzajemnej integracji. Największe liczebnie zgromadzenia polonijne miały miejsce podczas pielgrzymek papieskich. Ich przygotowanie i zorganizowanie również wpływa na integrację polskich Środowisk poszczególnych krajów. Integracyjna rola Papieża zaznacza się również w skali ponadpaństwowej, mianowicie zachęca on do współdziałania organizacji polonijnych różnych krajów i kontynentów, przemawiając m.in. do Rady Koordynacyjnej Polonii Świata.

Integracyjna rola pontyfikatu jest widoczna również w wymiarze społeczno-państwowym. Chodzi mianowicie o integrację polonijnych środowisk z ludnością kraju, który gościnnie przyjął przybyszów. Przemówienia Jana Pawła II do Polaków nigdy nie proponują alternatywy izolacji i tworzenia narodowego getta, lecz nawołuje do aktywnej integracji. Jest to jednak możliwe tylko przy zachowaniu świadomości własnego rodowodu duchowego: narodowego i chrześcijańskiego. Aktywna integracja nie jest wyrzekaniem się polskości, odejściem od języka i kultury ojczystej, deprecjonowaniem narodowej historii. Tylko zachowanie bogactwa narodowej kultury pozwala na partnerską twórczą integrację grup polonijnych z nową ojczyzną. Integracja twórcza jest wzajemnym przenikaniem się i ubogacaniem kultur różnych narodów i grup etnicznych. Polonia przyjmując wiele w kraju osiedlenia od innych narodowości, może i powinna ubogacać je własną narodową kulturą i prospołeczną postawą.

Zarysowana wielowymiarowa rola Papieża Jana Pawła II w życiu Polonii światowej, choć niewątpliwa, jest trudna do wymiernego określenia. Bliższa charakterystyka wymaga badań psychologiczno-socjologicznych, co nie jest łatwe do zrealizowania. Obecnie można już powiedzieć, że obecność Polaka na Stolicy Piotrowej jest niepowtarzalną szansą dla polskiego wychodźstwa. Czy jednak szansą należycie wykorzystaną przez społeczności emigracyjno-polonijne? Zapewne nie. Wspólnotę duchowo-narodową z Papieżem Janem Pawłem II, Polonia może wykorzystać w różnych sektorach swego życia: ideowo-religijnym, moralno-formacyjnym, organizacyjnym, naukowo-kulturowym, patriotycznym. To wszystko jest bardziej jeszcze programem i zadaniem do zrealizowania aniżeli realnym osiągnięciem.